

Нова точка тяжіння

Європейський союз вступає в перегони з Китаєм за критичні ресурси в Центральній Азії

Після початку бойових дій в Україні та глобальних пертурбацій у ланцюжках постачань Європейський союз (ЄС) прискорив пошук альтернативних джерел критично важливих матеріалів, необхідних для «зеленого» переходу і високотехнологічних галузей.

Центральна Азія (ЦА) в цьому контексті опинилася в центрі уваги: регіон має значні запаси рідкісноземельних металів і стратегічних мінералів, необхідних для виробництва мікросхем, турбін, електромобілів і обладнання для відновлюваної енергетики.

За наявними даними, країни Центральної Азії зосереджують 38,6 відсотка світових запасів марганцевої руди, 30,07 відсотка запасів хрому, 20 відсотків запасів свинцю, 2,6 відсотка запасів цинку і 8,7 відсотка запасів титану.

Крім того, в регіоні є значний потенціал щодо рідкісноземельних елементів (РЗЕ), таких як скандій, ітрій і лантаноїди. Тільки в Казахстані Геологічною службою США було зафіксовано 160 родовищ рідкісних і рідкісноземельних металів (з 384 у всьому регіоні), а весь список охоплює також 75 родовищ у Киргизстані, 60 у Таджикистані, 2 у Туркменістані та 87 в Узбекистані. Значимість видобутку і переробки цієї сировини підтверджується і структурою експорту: на мінерали і метали припадає понад 50 відсотків експорту Киргизстану, понад 30 відсотків – в Узбекистану і Таджикистану.

Євросоюз практично повністю залежить від імпорту критичних мінералів і рідкісноземельних металів з Китаю

Наразі Євросоюз практично повністю залежить від імпорту критичних мінералів і рідкісноземельних металів з Китаю. Це створює вразливість для високотехнологічних галузей ЄС. Піднебесна контролює близько 60 відсотків підприємств із видобутку рідкісноземельних металів і понад 85 відсотків світових потужностей із їхньої переробки. У грудні 2023 року Китай запровадив обмеження на

експорт низки мінералів і пов'язаних із ними технологій, що посилює стратегічні ризики для ЄС. З посиленням торговельних воєн Китай завжди може знову розіграти цю партію. Так, 3 грудня 2024 року Китай у відповідь на розширення США обмежень на експорт передових напівпровідників заборонив експорт у США критичних мінералів, включно з галієм, германієм, сурмою та іншими, що може знизити ВВП США на \$8,2 млрд і порушити оборонну і технологічну галузі.

Прагнучи знизити свою залежність від Китаю, ЄС і США стали звертати більше уваги на Центральну Азію. Так, у липні 2024 року було створено спільне підприємство між «Казгеологією» та американською компанією Cove Kaz Capital Group для розробки родовища Акбулак у Костанайській області. У структурі СП американській стороні належить 75 відсотків, казахстанській – 25 відсотків. Компанія Cove Capital через KAZ Critical Minerals веде розвідку на 11 концесіях, де виявлено літій, берилій, тантал, родій, цезій, рубідій і олово на території Казахстану. Своєю чергою, ЄС у 2022 році уклав меморандум про взаєморозуміння щодо стійких поставок критичної сировини з Казахстаном, а в 2024-му – з Узбекистаном.

У регіональному контексті особливо виділяється Казахстан. Він може запропонувати ЄС 21 з 34 критично важливих мінералів і металів, визначених Брюсселем як стратегічні. Ба більше, Казахстан уже випускає 18-19 з 34 ключових для ЄС мінералів. Це країна з найбільшими у світі запасами хроміту, значними резервами титану, бариту, срібла, свинцю та хрому, а також помітними родовищами міді та урану. Німеччина і Франція вже підписали договори про співпрацю з Казахстаном і Узбекистаном і готові інвестувати мільйони доларів у видобуток і переробку критичних ресурсів.

Крім Казахстану, ЄС нарощує взаємодію з Узбекистаном, підписуючи стратегічні партнерства і запускаючи проекти на суму приблизно \$500 млн. У перспективі це дасть змогу локалізувати переробку критичних елементів, стимулювати локальні інновації та інтегрувати регіон у глобальні стійкі ланцюжки поставок.

Привернення уваги до Таджикистану, Киргизстану і Туркменістану може також посилити позицію ЄС, створюючи баланс сил порівняно з китайською монополією у сфері переробки рідкісноземельних металів.

Важливо зазначити, що країни Центральної Азії намагаються активно просувати порядок денний, щоб ЄС не просто закуповував сировину, а й розвивав місцеву переробку, інфраструктуру, технологічний трансфер і освітні програми. На відміну від старих підходів, що пропонують масштабні кредити і скупку активів, очікується, що Брюссель просуватиме концепцію відповідальних ланцюжків постачань з урахуванням екологічних, соціальних та управлінських (ESG) стандартів.

ЄС розраховує, що не тільки забезпечить постачання сировини, а й підтримає впровадження нових технологій переробки, поліпшить екологічну ситуацію і створить робочі місця

Єврокомісія виділить 6 млн євро на глобальну «CRM facility» – механізм, спрямований на стимулювання інвестицій і пошук нових проєктів по всьому ланцюжку доданої вартості критичних мінералів. Додатково 3 млн євро буде інвестовано через ЄБРР для вироблення єдиних стандартів і підвищення ефективності розвідки, видобутку та переробки. Європейські компанії запрошуються до участі в Мінеральному безпековому партнерстві (Mineral Security Partnership, MSP), де Казахстан поряд з Узбекистаном уже представлений як перспективний партнер. ЄС розраховує, що завдяки таким ініціативам вдасться не тільки забезпечити постачання сировини, а й підтримати впровадження нових технологій переробки, поліпшити екологічну ситуацію і створити робочі місця. Казахстан, зі свого боку, розвиває інфраструктуру (наприклад, Транскаспійський транспортний коридор), щоб прискорити і спростити поставки.

Європейському бізнесу слід діяти швидше. США і Китай уже активно освоюють нові родовища і вибудовують виробничі ланцюжки.

Хоча ЄС – ключовий торговий партнер і основний інвестор у Казахстан, його присутність у регіоні поки що скромніша, ніж у Пекіна. Остаточного оцінити реальні інвестиційні внески Європейського союзу в Центральній Азії досить складно, оскільки багато китайських корпорацій вкладають у гірничодобувний сектор у Центральній Азії через свої дочірні компанії в Нідерландах, тому ЄС і є ключовим інвестором регіону. Відомо, що Китай інвестував понад \$63 млрд у проєкти Центральної Азії, тоді як

загальний обсяг європейських інвестицій у такі сектори, як транспорт, оцінюється приблизно в 7 млрд євро. Багато центральноазіатських компаній та експертів вказують на те, що європейському бізнесу слід діяти швидше. США і Китай уже активно освоюють нові родовища і вибудовують виробничі ланцюжки. Відкриваючи доступ до своїх мінеральних ресурсів, країни регіону розраховують не тільки на капітал, а й на технологічний трансфер, підвищення кваліфікації кадрів, а також на те, що європейські стандарти стійкості допоможуть їм уникнути соціальної напруженості та екологічних проблем.

Таким чином, сьогодні Центральна Азія перетворюється на ключовий пункт глобальної гонки за доступ до критично важливих ресурсів. ЄС, усвідомлюючи ризики надмірної залежності від Китаю, активно виходить на цей ринок, пропонуючи стійкі, прозорі та взаємовигідні рішення. Тепер ключове завдання Брюсселя – діяти швидко, пропонуючи конкурентоспроможні умови і допомагаючи країнам регіону зміцнювати технологічний потенціал, інфраструктуру і кадровий ресурс, а не бути сировинним придатком великих економічних центрів. Якщо це вдасться, Центральна Азія стане не просто постачальником сировини, а повноцінною ланкою в новій відповідальній і диверсифікованій глобальній системі поставок критично важливих ресурсів для Європи і світу загалом.

Ельданіз Гусейнов

Ельданіз Гусейнов (Eldaniz Gusseinov) - позаштатний науковий співробітник Центру євразійських досліджень імені Гейдара Алієва Університету імені Ібн Халдуна (Стамбул), а також співзасновник консалтингової компанії Nightingale Intelligence International, що займається політичним прогнозуванням. Спеціалізується на європейських і міжнародних дослідженнях, приділяючи особливу увагу зовнішній політиці Європейського союзу та його взаємодії з

країнами Центральної Азії, а також аналізу зовнішньополітичних процесів у Центральній Азії.

